

Obiteljski čimbenici kao kriminogeni i/ili zaštitni faktori

Kaurin, Tamara

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:804240>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-11**



Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)



SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

Tamara Kaurin

OBITELJSKI ČIMBENICI KAO KRIMINOGENI I/ILI
ZAŠTITNI FAKTORI
ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2024.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

Tamara Kaurin

OBITELJSKI ČIMBENICI KAO KRIMINOGENI I/ILI
ZAŠTITNI FAKTORI
ZAVRŠNI RAD

Mentorica: prof. dr. sc. Anna-Maria Getoš Kalac

Zagreb, 2024.

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Teorijska određenja kriminalnog ponašanja	3
3. Centar za dijagnostiku u Zagrebu	6
4. Sociodemografski čimbenici.....	7
4.1. Stambeni uvjeti	7
4.2. Obrazovanje i zaposlenost	9
4.3. Životni stil i društvo.....	10
4.4. Ovisnička ponašanja – zloupotreba alkohola, droga i kockanje.....	11
4.5. Emocionalna prilagodba	13
4.6. Obiteljski odnosi	14
5. Zaključak	19
Literatura.....	21

Obiteljski čimbenici kao kriminogeni i/ili zaštitni faktori

Sažetak:

Ovaj rad bavi se ulogom obiteljskih čimbenika kao kriminogenih ili zaštitnih elemenata u razvoju kriminalne karijere pojedinca. Cilj rada je prikazati obiteljske čimbenike u širem kontekstu ostalih sociodemografskih čimbenika i njihovu povezanost s vjerojatnošću upuštanja pojedinca u kriminalne aktivnosti. Rad se temelji na pregledu relevantne znanstvene literature, kao i na opažanjima o radu Centra za dijagnostiku Zagreb stečenim tijekom posjeta autorice ovog rada Centru i prisustvovanja razgovorima između stručnih djelatnika i zatvorenika. Pokazane su zaštitne i kriminogene uloge čimbenika koji se u Centru za dijagnostiku Zagreb razmatraju tijekom postupka procjene rizika i potreba zatvorenika, uključujući stambene uvjete, obrazovanje i zaposlenost, životni stil, ovisničko ponašanje, emocionalnu prilagodbu te obiteljske odnose pojedinca. Zaključeno je da je prilikom procjene rizika i potreba zatvorenika potrebno razmatrati sve okolnosti pojedinca te da nije moguće izdvojiti jedan, dominantan, čimbenik.

Ključne riječi: obiteljski čimbenici, sociodemografski čimbenici, zatvorenici, Centar za dijagnostiku Zagreb

Family factors as criminogenic and/or protective factors

Summary:

This paper deals with the role of family factors as criminogenic or protective factors in the development of an individual's criminal career. The aim of the paper is to present family factors in the broader context of other sociodemographic factors and their connection with the likelihood of an individual engaging in criminal activities. The paper is based on the relevant scientific literature, as well as on observations about the work of the Zagreb Diagnostics Centre, acquired during the author's visit to the Centre and attendance at conversations between experts and prisoners. The paper shows the protective and criminogenic roles of factors that are considered at the Zagreb Diagnostic Centre during the process of prisoners' risk and needs assessment, including housing conditions, education and employment, lifestyle, addictive behavior, emotional adjustment, and family relationships of the individual. It was concluded that during the prisoners' risk and needs assessment, it is necessary to consider all the circumstances of the individual and that it is not possible to single out one dominant factor.

Key words: family factors, sociodemographic factors, prisoners, Zagreb Diagnostic Centre

Izjava o izvornosti

Ja, Tamara Kaurin, pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica završnog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Tamara Kaurin, v.r.

Datum: 26. kolovoza 2024. godine

1. Uvod

Kriminalno ponašanje predstavlja složen društveni problem koji može imati dalekosežne posljedice za pojedince, obitelji i društvo u cjelini. Mnogi čimbenici, poput okolišnih, društvenih i psiholoških povezani su s povećanim rizikom od kriminalnih aktivnosti.¹ Razumijevanje čimbenika koji doprinose nastanku kriminalnog ponašanja te onih koji ga mogu spriječiti važno je za razvijanje učinkovitih preventivnih i rehabilitacijskih mjera. Ovaj rad bavi se temom uloge obiteljskih čimbenika kao kriminogenih i/ili zaštitnih faktora u razvoju kriminalnog ponašanja pojedinca.

Kriminalno ponašanje može se definirati kao činjenje djela koja su u svojim društvenim i kontekstualnim okolnostima smatrana zločinima jer krše zakonske norme i kodekse ponašanja, bez obzira na to je li počinitelj uhićen ili ne, te bez obzira na to hoće li biti osuđen ili oslobođen optužbi.²

Obiteljski čimbenici predstavljaju značajke obiteljskog okruženja koje utječu na razvoj djece.³ Uključujući karakteristike odnosa između roditelja i djeteta, roditeljsko ponašanje te općenitu obiteljsku klimu.⁴

Obiteljski čimbenici kao i drugi čimbenici u životu pojedinca mogu imati zaštitne ili kriminogene odnosno rizične čimbenike za razvoj kriminalnog ponašanja. Kriminogeni čimbenici odnose se na čimbenike koji izravno pridonose razvoju kriminalnog ponašanja.⁵ Zaštitni čimbenici su uvjeti ili karakteristike pojedinca, obitelji ili šire društvene zajednice koji smanjuju ili uklanjaju rizik te potiču zdravi razvoj i dobrobit djece, adolescenata, ali se odražavaju i na kasniju odraslu dob pojedinca.⁶ Obiteljski čimbenici, iako važni prediktori potencijalnog kriminalnog ponašanja, nisu sami po sebi glavni pokazatelji kriminalnog ponašanja već djeluju u kombinaciji i s drugim faktorima.⁷

¹ Levitt (2012.), str. 462

² Cassel, Bernstein (2007.), str. 13

³ Jankowska, Karwowski (2019.), str. 202

⁴ Lösel, Farrington (2012.), str. S13

⁵ Morgan, Scanlon, Van Horn (2020.), str. 237

⁶ U.S. Department of Health and Human Services (2014.), str. 4, (25.08.2024.)

⁷ Petrosino, Derzon, Lavenberg (2009.), str. 108

Kriminalno ponašanje ima razumnu mogućnost recidivizma. Recidivizam se može definirati kao ponovno pojavljivanje kriminalnog ponašanja kod osobe s ranijim prekršajima koja se ponovno upušta u kriminalne aktivnosti.⁸ Govorimo li o zatvorenicima, odnosno „osobi kojoj je izrečena kazna zatvora zbog kaznenog djela i nalazi se na izdržavanju kazne zatvora u kaznionici odnosno zatvoru“⁹, recidivizam se smatra ključnim pokazateljem uspjeha ili neuspjeha rehabilitacijskih programa unutar kaznenih ustanova u kojima se nalaze osobe lišene slobode. U smanjenju udjela recidivizma ključnu ulogu imaju dijagnostički centar uprave zatvora koji provodi sveobuhvatnu procjenu obilježja zatvorenika s ciljem prilagodbe kazne pojedincima.¹⁰ Rehabilitacijski programi ključni su za uspješnu resocijalizaciju zatvorenika, što je ujedno i jedan od važnijih ciljeva kažnjavanja. Unatoč navedenom, manjak djelatnika na tretmanskim odjelima dovodi u pitanje kvalitetu rehabilitacijskih programa hrvatskog zatvorskog sustava.¹¹

U nastavku rada, bit će opisana teorijska određenja kriminalnog ponašanja kao i rad Centra za dijagnostiku Zagreb koji djeluje u sklopu Zatvora u Zagrebu, postupak procjene rizika i potreba zatvorenika, sociodemografski čimbenici koji se ispituju tijekom procjene rizika i potreba, s naglaskom na kriminogene i zaštitne obiteljske čimbenike.

⁸ Getoš Kalac, Feuerbach (2023.), str. 8

⁹ Zakon o izvršavanju kazne zatvora, NN 14/21, 155/23., čl. 2., st. 4.

¹⁰ Getoš Kalac, Feuerbach (2023.), str. 15

¹¹ Getoš Kalac, Bezić, Šprem (2021.), str. 94

2. Teorijska određenja kriminalnog ponašanja

Kriminologija je „empirijsko-teorijska znanost koja se bavi empirijskim (iskustvenim) proučavanjem konkretnih činjenica o uzrocima i pojavnim oblicima kažnjivih ponašanja i teorijskim uopćivanjem (generalizacijom) iskustvenih spoznaja o tim ponašanjima.“¹²

Etiologija je dio kriminologije koji se bavi uzrocima kažnjivih ponašanja, a razlikujemo endogenu etiologiju koja se bavi čimbenicima u osobi počinitelja i egzogenu etiologiju koja se bavi čimbenicima iz njegove okoline. Budući da je kriminologija relativno „mlada“ znanost, ona se sastoji od mnogobrojnih teorija, no niti jedna se ne smatra nepobitnom istinom.¹³

Teorija socijalne kontrole autora Travaisa Hirschija posebno je značajna za ovaj rad u kontekstu povezanosti obiteljskih čimbenika s kriminalnim ponašanjem. Teorija opisuje povezanost s društvom kroz četiri elementa: privrženost (eng. Attachment), predanost (eng. Commitment), uključenost (eng. Involvement) i uvjerenje (eng. Belief).¹⁴

Koncept privrženosti odnosi se na emocionalnu povezanost, ljubav i poštovanje prema drugim osobama kao što su obitelj, prijatelji i učitelji. Pojedincima je obično stalo do mišljenja osoba s kojima su bliski pa tako neodobravanje kriminalnog ponašanja od strane obitelji, prijatelja i učitelja može predstavljati negativne posljedice za pojedinca i on se zbog straha od narušavanja te povezanosti s bliskim osobama neće upustiti u kriminalno ponašanje. Nadalje, predanost obrazovnim i profesionalnim ciljevima može djelovati kao prepreka delinkventnim ponašanjima jer kršenje društvenih normi ugrožava postizanje spomenutih ciljeva. Također, uključenost u svakodnevne aktivnosti kao što su obrazovanje, sport ili posao smanjuju slobodno vrijeme pojedinca koje bi mogao iskoristiti za delinkventna ponašanja i aktivnosti. Naposljetku, postoje razlike u uvjerenjima o moralnoj ispravnosti zakona. Prema teoriji kontrole, pojedinci kojima nedostaje emocionalne povezanosti s drugim osobama skloniji su odstupati od zakona i pravila budući da ne smatraju da su isti moralno obvezujući za njih. Stoga je

¹² Derenčinović, Getoš (2008.), str. 183

¹³ Derenčinović, Getoš (2008.), str. 183

¹⁴ Hirschi (1969.), str. 16

prijestupnik, kako ga Hirschi opisuje, onaj koji ima slabe društvene veze i slobodan je upustiti se u delinkventna ponašanja kada mu se ukaže prilika za to.¹⁵

Jedna od hipoteza spomenute teorije je da privrženost djeteta roditeljima predstavlja važnu ulogu u smanjenju vjerojatnosti delinkventnog ponašanja. To je ujedno i najistraživanija hipoteza koja je izvedena iz ove teorije. Djeca koja imaju kvalitetnu komunikaciju s roditeljima, koja su emocionalno bliska s roditeljima te čiji su roditelji upućeni u aktivnosti djece imaju značajno manju vjerojatnost upuštanja u delinkventna ponašanja. Snažna privrženost djeteta prema roditeljima predstavljat će značajan zaštitni čimbenik u sprječavanju delinkventnog ponašanja i u situacijama kada je dijete povezano sa problematičnim vršnjacima.¹⁶ Nadalje, zaposlenost roditelja može biti povezana s time kako djeca percipiraju roditelje. Djeca vidjevši da roditelji nisu ostvareni u pogledu zaposlenja mogu tražiti druge uzore te odrastati bez pozitivnog roditeljskog utjecaja. Isto tako, postoji mogućnost da roditelj uslijed nemogućnosti pronalaska zaposlenja ili nezadovoljstva poslom postane emocionalno hladan prema djeci te nasilnički nastrojen. Djeca vole stabilnost i rutinu a kada se to poljulja nadzor nad djetetom postaje otežan. Također, ako je roditelj imao negativna iskustva sa zaposlenjem ili nije prigodno nagrađivan za obavljanje posla, vjerojatnije je da dijete neće vidjeti korisnost ponašanja u skladu s društvenim normama. Uz to nestabilno zaposlenje roditelja može rezultirati djetetovom smanjenom željom za stjecanjem višeg stupnja obrazovanja.¹⁷ Nadalje, Hirschi se u teoriji socijalne kontrole ne bavi detaljno obiteljskim strukturama, no koncept privrženosti može se primijeniti i na jednoroditeljske obitelji. Teorija kaže kako bi jednoroditeljske obitelji trebale biti sposobne u ostvarivanju snažne emocionalne privrženosti sa djetetom kao i dvoroditeljske obitelji. Međutim, teorija zanemaruje ostale izazovne situacije s kojima se jednoroditeljske obitelji susreću poput manjka vremena za pažnju, nadzor i povezanost s djetetom.¹⁸ Istraživanje je pokazalo da su mladi iz necjelovitih obitelji imali veću vjerojatnost za sudjelovanje u delinkventnim ponašanjima od mladih iz cjelovitih obitelji. Isto tako, utvrđeno je da značaju ulogu igraju socijalizacijske vrijednosti djeteta u počinjenju delinkventnih aktivnosti, odnosno percepcija krivnje

¹⁵ Hirschi (1969.) prema Costello, Laub (2020.), str. 25

¹⁶ Costello, Laub (2020.), str. 29

¹⁷ Wadsworth (2000.), str. 1048

¹⁸ Hirschi (1969.), prema Miller, Esbensen, Freng (1999.), str. 3

koju osjećaju pri počinjenju delinkventnih aktivnosti te različita opravdanja za sudjelovanje u takvim aktivnostima.¹⁹ Ovdje se ogleda značajnost između privrženosti roditeljima i uspješne primarne socijalizacije budući da preko snaže privrženosti roditeljima djeca internaliziraju društvene norme upijajući roditeljske vrijednosti i očekivanja.²⁰

Slijedom navedenog, prema Hirschiju mladi koje su privrženi roditeljima, prijateljima i obrazovnim institucijama, koji su aktivno uključeni u uobičajene svakodnevne aktivnosti, koji teže postizanju obrazovnih i profesionalnih ciljeva te čija su uvjerenja u skladu sa društvenim normama imaju manju vjerojatnost uključivanja u delinkventna ponašanja tijekom odrastanja budući da imaju razvijene čvrste socijalne veze.

Teorija socijalne kontrole naglašava važnost privrženosti prema roditeljima kao ključnog zaštitnog čimbenika u smanjenju vjerojatnosti pojave maloljetničke delinkvencije a kasnije i kriminalnog ponašanja kod pojedinca. Stoga je za ovaj rad značajna u razumijevanju kako kvalitetne obiteljske veze mogu pridonijeti smanjenju delinkventnog odnosno kriminalnog ponašanja. Također, naglašena je važnost procesa socijalizacije unutar obitelji koja mladima kroz roditeljski nadzor, podršku i brigu omogućuje usvajanje društvenih normi. Prihvatanje i internalizacija društvenih normi čine aktivnosti koje nisu u skladu sa navedenim normama i zakonima neprihvatljivima za mlade. Stoga je bitno istražiti kako nedostatak roditeljskog nadzora, zanemarivanje djece te odrastanje u različitim obiteljskim strukturama dovode do smanjenja privrženosti i neadekvatne primarne socijalizacije koji naposljetku dovode mlade u povećani rizik od delinkventnog i kriminalnog ponašanja. Također, važno je istražiti i kako neadekvatne obiteljske prilike utječu na ostale socijalne veze u životu pojedinca kao što su odnosi sa vršnjacima i odnos prema obrazovnim i profesionalnim institucijama te kako slabljenje cjelokupnih socijalnih veza naposljetku dovodi do kriminalnog ponašanja. Teorija socijalne kontrole pogodna je za ovaj rad zbog svoje jednostavnosti i široke primjene kako na obiteljske tako i na ostale socijalne čimbenike. Teorija ima jasno postavljenu strukturu te je empirijski izučavana i podržana kroz razne studije što je čini relevantnom teorijom za ovaj rad.

¹⁹ Miller, Esbensen, Freng (1999.) str. 1

²⁰ Hirschi (1969.), str. 86

3. Centar za dijagnostiku u Zagrebu

Sukladno Uredbi o unutarnjem ustrojstvu Ministarstva pravosuđa, uprave i digitalne transformacije Centar za dijagnostiku u Zagrebu (u nastavku: Centar) posebna je ustrojstvena jedinica Uprave za zatvorski sustav i probaciju za obavljanje poslova dijagnostike zatvorenika i izrade orijentacijskog programa izvršavanja kazne zatvora.²¹

U Centru se provode poslovi medicinske, psihološke, socijalne, socijalno pedagoške i kriminološke obrade zatvorenika, tj. prikupljanje, analiza i interpretacija podataka o kriminološkim, sociodemografskim, psihološkim i drugim obilježjima zatvorenika. Temeljem prikupljenih informacija, Centar provodi stručne procjene kriminogenih i sigurnosnih rizika (u daljnjem tekstu: procjena rizika) i tretmanskih potreba zatvorenika te donosi prijedlog programa izvršavanja kazne zatvora, kazneno tijelo u kojem će zatvorenik nastaviti izdržavati kaznu i potreban stupanj sigurnosti i ograničenja slobode kretanja zatvorenika.²² Osuđenici osuđeni na kaznu zatvora u trajanju duljem od šest mjeseci upućuju se u Centar radi prethodno opisanog postupanja, a konačnu Odluku o upućivanju na daljnje izvršavanje kazne zatvora donosi ravnatelj nadležan za zatvorski sustav, na prijedlog Centra.²³

Postupak procjene rizika obuhvaća tri kategorije rizika tj. procjene vrste i razine rizika za vrijeme izvršavanja kazne, rizika od kriminalnog povrata te rizika od zlouporabe pogodnosti češćih dodira s vanjskim svijetom (primjerice, tijekom boravka izvan kaznionice odnosno zatvora i nakon otpusta s izdržavanja kazne zatvora).²⁴ U razgovoru sa stručnjakom Centra, gospodinom Ivicom Luketićem, utvrđeno je da procjena rizika obuhvaća barem sljedeće elemente: 1. Raniju osuđivanost, 2. Broj i vrstu aktualnih kaznenih djela, 3. Dob prvog uhićenja, 4. Aktualnu dob, 5. Ranu neprilagođenost, 6. Uključenost u antisocijalno okruženje. 7. Uključenost u kriminalne aktivnosti neposredno prije ili za vrijeme izdržavanja kazne zatvora, 8. Pokušaj bijega, 9. Neprilagođenost ponašanja za vrijeme ranijih kazni, 10. Kršenje uvjeta za vrijeme

²¹ Uredba o unutarnjem ustrojstvu Ministarstva pravosuđa, uprave i digitalne transformacije, NN 72/2024., čl. 421.

²² Uredba o unutarnjem ustrojstvu Ministarstva pravosuđa, uprave i digitalne transformacije, NN 72/2024., čl. 423.

²³ Zakon o izvršavanju kazne zatvora, NN 14/21, 155/23., čl. 56. st. 2. i st. 3.

²⁴ Pravilnik o tretmanu zatvorenika, NN 123/2021., čl. 4., st. 2.

uvjetnog otpusta, 11. Obiteljsku situacija, podršku i odnose u obitelji, 12. Stabilnost u zajednici (zaposlenje, smještaj), 13. Ovisnosti, 14. Suicidalnosti ili sklonost samoranjavanju, 15. Poremećaj osobnosti, 16. Mentalne poremećaje, 17. Antisocijalne stavove, 18. Nerealistične planove po izlasku iz zatvora odnosno kaznionice.

Temeljem navedenog, svi zatvorenici klasificiraju se sukladno Pravilniku o tretmanu zatvorenika u razine rizičnosti od A do D, pri čemu razina A označava vrlo visoku rizičnost, a razina D nisku rizičnost, za svaku od kategorija rizika.²⁵

Neki od prethodno navedenih elemenata procjene mogu biti kategorizirani kao sociodemografski rizični odnosno zaštitni čimbenici te su kao takvi najvažniji za ovaj rad i bit će pojašnjeni u nastavku.

4. Sociodemografski čimbenici

Temeljem razgovora s gospodinom Ivicom Luketićem, stručnjakom Centra, socijalna obrada sastavni je dio procjene rizika i potreba zatvorenika koju provode socijalni radnici stručnog tima Centra. Socijalna obrada obuhvaća procjenjivanje i individualno planiranje te izradu stručnog nalaza, mišljenja i prijedloga²⁶, a njome se ispituju sociodemografski čimbenici poput stambenih uvjeta, obrazovanja i zaposlenosti, životnog stila i društva, ovisničkih ponašanja, emocionalne prilagodbe te obiteljskih odnosa.

U nastavku će biti opisani prethodno navedeni sociodemografski čimbenici te pregled relevantne znanstvene literature. Sva opažanja o radu Centra i stručnog tima Centra stečena su tijekom posjeta autorice ovog rada Centru i prisustvovanja na razgovorima između stručnih djelatnika i zatvorenika.

4.1. Stambeni uvjeti

Stambeni uvjeti zatvorenika bitan su aspekt sociodemografske procjene. Stručni djelatnici Centra prilikom razgovora sa zatvorenicima postavljaju pitanja o prikladnosti stambenih uvjeta, ima li zatvorenik smještaj na slobodi i je li stalan ili se često seli, prenapučenosti kućanstva, živi li sa žrtvom kaznenog djela ili blizu

²⁵ Pravilnik o tretmanu zatvorenika, NN 123/2021., čl. 9.

²⁶ Pravilnik o tretmanu zatvorenika, NN 123/2021., čl. 8.

kriminalnih suučesnika te živi li u blizini mjesta gdje može počinuti novo kazneno djelo. Navedena pitanja potkrepljuju i znanstvena istraživanja koja pokazuju korelaciju između neprikladnih stambenih uvjeta i počinjenja kaznenih djela, a koja će biti pojašnjena u nastavku.

Naime, istraživanje provedeno na osobama koje su iskusile beskućništvo u mladosti pokazalo je da navedene osobe imaju povišen rizik od upuštanja u nasilne i nenasilne zločine čak i u odrasloj dobi.²⁷ Uz navedeno, istraživanje provedeno na uzorku beskućnika sa psihičkim poteškoćama ukazuje na poveznicu između beskućništva i vjerojatnosti počinjenja nenasilnih zločina te da vjerojatnost počinjenja raste s dužim ukupnim trajanjem beskućništva. Autori istraživanja smatraju da je motiv upuštanja u takve aktivnosti vjerojatno potreba za preživljavanjem. Iako potonje istraživanje nije utvrdilo poveznicu između beskućništva i počinjenja nasilnih zločina, utvrđen je porast nasilnih zločina kod pojedinaca koji su boravili u prihvatilištima za beskućnike, što se može pripisati životnim uvjetima u tim sredinama, kao i čestim kontaktima s osobama koje su iskusile visoke razine stresa zbog beskućništva.²⁸

Mjesta stanovanja u blizini lokacija povezanih s višom stopom kriminala mogu povećati vjerojatnost da će osoba na uvjetnom dopustu ponovno počinuti kazneno djelo protiv imovine ili trgovati drogom. Utvrđeno je da je viša stopa recidivizma povezana s relativnom, ali ne i neposrednom, blizinom lokacija s višom stopom kriminala, što autori istraživanja pojašnjavaju pretpostavkom da se osoba ne osjeća ugodno upustiti u kriminalne aktivnosti u neposrednoj blizini vlastitog doma, ali da će se takvim aktivnostima baviti na određenoj udaljenosti.²⁹

Osim lokacije stanovanja, prenapučenost, odnosno broj ukućana može pozitivno korelirati s ponavljajućim nasiljem u obitelji.³⁰ Uz to, osobe koje su nasilje prvi put doživjele od strane supružnika imaju veću vjerojatnost ponovno doživjeti nasilje budući da žive s počiniteljem.³¹ Objašnjene može biti to da počinitelj ima neometan

²⁷ Cronley, Jeong, Davis, Madden (2015.), str. 199

²⁸ Fischer, Shinn, Shrout, Tsemberis (2008.), str. 262

²⁹ Miller, Caplan, Ostermann (2016.), str. 453-454

³⁰ Goodlin, Dunn (2010.), str. 119

³¹ Goodlin, Dunn (2010.), str. 115

pristup mjestu počinjenja kaznenog djela, što je često obiteljski dom, a žrtve kaznenog djela potencijalno nemaju gdje drugdje otići.³²

4.2. *Obrazovanje i zaposlenost*

U okviru procjene rizika i potreba zatvorenika stručni djelatnici Centra postavljaju pitanja o pohađanju škole i stečenom stupnju obrazovanja, statusu zaposlenosti, iskustvu i povijesti rada, razlozima napuštanja prijašnjih poslova, stečenim kvalifikacijama, radnim vještinama i stavu prema zaposlenju. U razgovoru s djelatnicima Centra utvrđeno je da pitanja o obrazovanju i zaposlenosti mogu ukazati i na kriminogene i na zaštitne čimbenike te da mogu pomoći u prepoznavanju rizika od ponovnog stupanja u kriminalne aktivnosti ali i pružiti uvid u motiviranost pojedinca za nastavak obrazovanja i zaposlenja po izlasku iz zatvorskog sustava. Također, s obzirom na pozitivne učinke formalnog obrazovanja i zaposlenja zatvorenicima se nudi mogućnost nastavka obrazovanja tijekom izvršavanja kazne zatvora.

Znanstvena literatura potkrepljuje kako formalno obrazovanje pojedinca negativno korelira sa određenim vrstama kaznenih djela poput krađe, teške krađe, razbojništva te osobito nasilnih kaznenih djela. Međutim, srednji i viši stupanj obrazovanja, pozitivno je povezan s višom stopom uhićenja zbog kriminala bijelih ovratnika.³³

Nadalje, u istraživanju provedenom u Sjedinjenim Američkim Državama, utvrđeno je da je više od trećine počinitelja kaznenih djela imalo samo osnovnoškolsko obrazovanje u trenutku puštanja na slobodu. Istraživanje je također pokazalo da je kod mlađih počinitelja kaznenih djela recidivizam izgledniji ako su nezaposleni, neovisno o vrsti kaznenog djela kojeg su počinili.³⁴ Slični rezultati dolaze i iz susjedne Srbije gdje je postotak počinitelja kaznenih djela samo sa završenom osnovnom školom veći u odnosu na ukupno stanovništvo, osim za kaznena djela protiv gospodarstva koja imaju veći udio visokoobrazovanih počinitelja. Većina počinitelja kaznenih djela pripada radno aktivnom stanovništvu, međutim čak 65% osoba je nezaposleno. Gledajući spolne razlike, veći je postotak počiniteljica kaznenih djela s nezavršenim

³² Farrell, Phillips, Pease (1995.), str. 386

³³ Lochner (2004.), str. 840

³⁴ Nally, Lockwood, Ho, Knutson (2014.), str. 30

osnovnoškolskim obrazovanjem u odnosu na muške počinitelje.³⁵ Uz navedeno, povijest zaposlenja može djelovati kao zaštitni čimbenik u smanjenju stope recidivizma te biti pokazatelj predanosti poslu.³⁶ Pojedincima koji se vraćaju na tržište rada nakon izvršenja kazne, posao može predstavljati jednu od ključnih osobnih promjena potrebnih za poboljšanje kvalitete života. Zanimljivo je da nije utvrđena povezanost između češćih promjena poslova i povećanja recidivizma, odnosno dosljedno zaposlenje ne mora biti učinkovitiji zaštitni čimbenik od recidivizma u usporedbi s povremenim zaposlenjem. Autori istraživanja ove nalaze objašnjavaju kroz želju pojedinca za pozitivnom promjenom te da i sporadični naponi uključivanja u tržište rada mogu rezultirati akumuliranjem radnog iskustva te na posljetku dovesti do pozitivnog ishoda.³⁷ Isto tako, ove nalaze može se promatrati kroz promjene na tržištu rada te sve veći broj honorarnih poslova i poslova sa fleksibilnim radnim vremenom.

4.3. *Životni stil i društvo*

Životni stil i društvene veze pojedinca još su jedan važan aspekt cjelokupne procjene rizika i potreba na koji djelatnici Centra obraćaju pozornost tijekom razgovora sa zatvorenicima. Ovdje je bitno ispitati stupanj integriranosti u lokalnu zajednicu zatvorenika prije dolaska na izvršavanje kazne zatvora, ali isto tako i interakcije sa samim zatvorenicima unutar zatvorske sustava.

Istraživanja pokazuju da je podrška obitelji važan zaštitni čimbenik koji može smanjiti stopu počinjenja kaznenih djela, ali isto tako vršnjaci, s kojima se pojedinac druži, a koji su počinitelji kaznenih djela, u znatnoj mjeri oslabljuju zaštitni čimbenik obitelji.³⁸ Zbog navedenog je važno da pojedinac na slobodi ima društvo koje nije povezano s njegovom kriminalnom prošlošću. Novo društvo uslijed promjene okoline, poput promjene posla ili životne sredine, može poslužiti kao novi model ponašanja i pridonijeti smanjenju kriminalnih aktivnosti pojedinca.³⁹

³⁵ Radović-Stojanović, Tomic (2019.), str. 55-56 i str. 60

³⁶ Giordano i sur. (2002.), prema Kolbeck, Bellair, Lopez (2022.), str. 659

³⁷ Kolbeck, Bellair, Lopez (2022.), str. 660-662

³⁸ Boman IV, Mowen (2017.), str. 767

³⁹ Warr (1998.), str. 210

Prema riječima djelatnika Centra, rizični čimbenici na koje treba obratiti pažnju, svakako su nepostojanje pripadnosti i društvenih veza izvan kriminalnih aktivnosti, nedostatak važnih relacija izvan uže obitelji, ima li zatvorenik tijekom izvršavanja kazne hobije ili interese, odnosno kako provodi slobodno vrijeme te druži li se samo sa zatvorenicima koji dijele slične stavove i interese. Naime, tijekom izvršavanja kazne zatvora pojedinci se ponekad odlučuju i na pridruživanje bandama (eng. *Gang*), što im može biti praktična i korisna odluka jer im one mogu pružiti zaštitu i društvo. Ponekad može biti teško osloniti se na samostalnost i izolirati se od takvih grupa budući da je izgledno da će članovi bande pokušati imati interakcije s pojedincima, prijetiti im ili ih čak i ozlijediti. Pridruživanje bandama rezultira zaštitom tog pojedinca, ali ga dugoročno može izložiti riziku od ponovnog počinjenja kaznenog djela budući da se druži s osobama s većim kriminalnim iskustvima.⁴⁰

Nadalje, djelatnicima Centra bitno je procijeniti i jesu li pojedinci skloni preuzimanju rizika, mijenjaju li često veze i poslove te imaju li potrebu za stalnom promjenom, budući da se takvi pojedinci u zatvoru mogu žaliti na jednoličnost i dosadu te mogu namjerno kreirati situacije da izazovu vlastito uzbuđenje. Pojedinci s nižom samokontrolom skloniji su preuzimanju više rizika te se takva odlika može preslikati na veću vjerojatnost počinjenja kaznenih djela jer takve pojedince kazne ne odvraćaju dovoljno.⁴¹ Počinitelji kaznenih djela često su znatiželjni, skloni novim iskustvima i rizičnom ponašanju. Prema autorima istraživanja, počinitelji kaznenih djela imaju veću tendenciju izazivanja štete drugima, prevare u cilju ostvarenja vlastitih interesa prilikom čega mogu osjećati zadovoljstvo što može biti odlika sadizma.⁴²

4.4. Ovisnička ponašanja – zloupotreba alkohola, droga i kockanje

Prepoznavanje ovisničkog ponašanja važno je za uspješnu rehabilitaciju zatvorenika, stoga se posebna pozornost pridodaje ovom djelu procjene. Prema navodima djelatnika Centra, pojedinci često ne prepoznaju i ne prihvaćaju problem ovisnosti te shodno tome ne pokazuju motivaciju za promjenom obrazaca ponašanja. Također, umanjuju

⁴⁰ Neminski (2014.), str. 85-86

⁴¹ Friehe, Schildberg-Hörisch (2017.), str. 41

⁴² Hurezan, Turi, Ion, Visu-Petra (2024.), str. 6

posljedice ovisnosti, opravdavaju takvo ponašanje i slobodno vrijeme provode razmišljajući kako će doći do sredstava ovisnosti.

Ovisnost kao kriminogeni čimbenik može značajno pridonijeti upuštanju u kriminalne aktivnosti. Tome u prilog ide i podatak da je svega jedna petina ispitivanih ovisnika s kriminalnom prošlošću kaznena djela počinila i prije konzumiranja droga. Autori ovu pojavu nazivaju stečenim kriminalom, budući da bez ovisničkih ponašanja ne bi došlo ni do kriminalnih aktivnosti. Autori dodaju i da su osobe koje su prije ovisnosti imale kriminalnu prošlost sklonije počinjenju kaznenih djela, posebice imovinskih delikata. Nadalje, zlouporaba droga može promijeniti karakterne osobine ovisnika i životne stavove. U početku zloupotrebe droge pojedinci su skloniji lažima i prikrivanju, dok se u kasnijim fazama ovisnosti počinju pojavljivati i sklonosti prema počinjenju imovinskih delikata poput krađa i prijevare. Uz imovinske delikte, sve je prisutnije nasilje, kao i kaznena djela protiv života i tijela, što autori pripisuju apstinencijskim krizama te konzumaciji stimulativnih tipova droga koji mogu dovesti do agresije.⁴³

Alkoholizam može pojedinca izravno ili neizravno potaknuti na počinjenje kaznenog djela, a posebice kaznenog djela protiv spolne slobode.⁴⁴ Nadalje, alkoholizam u obitelji, može potaknuti konzumaciju alkohola kod maloljetnika te ih potencijalno dovesti do zloupotrebe alkohola kao i maloljetničke delinkvencije.⁴⁵ Također, nasilje pod utjecajem alkohola vjerojatnije će rezultirati ozljedama žrtve u usporedbi s ostalim oblicima nasilja⁴⁶, a žene koje redovito konzumiraju alkohol imaju veću vjerojatnost postati žrtvama različitih kaznenih djela u odnosu na muškarce.⁴⁷

Kockanje povećava rizik od financijski motiviranih kaznenih djela kako bi se osigurala sredstva za nastavak kockanja kao i sredstva za financiranje životnih troškova. Najčešće su to krađe i prijevare, ali povećan je rizik i od obiteljskog nasilja.⁴⁸ Pojedinci s izraženijom ovisnošću o kockanju (s višim prosječnim ulozima i većim dugovima) skloniji su počinjenju kaznenih djela, kao i mlade osobe s financijskim poteškoćama koje su ovisne o nagrađivanju, sklone traženju novih iskustava, samousmjerene te

⁴³ Markus Klarić, Klarić (2020.), str. 144-145

⁴⁴ Bijarska (2020.), str. 24

⁴⁵ Bijarska (2020.), str. 27

⁴⁶ Rand, Sabol, Sinclair, Snyder (2010.), str. 16-17

⁴⁷ Popovici, Homer, Fang, French (2012.), str. 539

⁴⁸ Milošević, Milošević (2020.), str. 137

nesklone izbjegavanju opasnosti. Navedeno autori pojašnjavaju većom anksioznošću zbog nakupljenih dugova, željom za brzim podmirenjem navedenih dugova te smanjenom percepcijom rizika i dugoročnih posljedica. Nadalje, starija dob i duža nezaposlenost povećavaju vjerojatnost nakupljanja dugova, što također može povećati vjerojatnost počinjenja kaznenih djela.⁴⁹

4.5. *Emocionalna prilagodba*

Prema navodima stručnih djelatnika Centra, stupanj emocionalne prilagodbe procjenjuje se na temelju postojanja poteškoća u suočavanju sa stresom, socijalne izolacije, stava prema samom sebi te dokazima o problemima u ponašanju u djetinjstvu.

Individualne osobine, kao što su problemi u emocionalnom reguliranju, težak temperament i nedostatak samokontrole, neučinkovite vještine suočavanja s problemima⁵⁰, te nedostatak empatije karakteriziran nemogućnošću suosjećanja i razumijevanja tuđih osjećaja⁵¹ mogu povećati rizik od kasnijeg sudjelovanja u kriminalnim aktivnostima, posebice ako se povežu s izloženošću nasilju, kriminalu, zloupotrebom alkohola i psihoaktivnih supstanci te nestabilnim okruženjem u djetinjstvu.⁵²

Učenje nošenja sa stresnim situacijama važan je dio rehabilitacijskog procesa te su navedeno poželjne karakteristike psihičke otpornosti i osjećaj pripadnost kao i mogućnost prilagodbe na novonastale situacije.⁵³ Pokazalo se da je proživljavanje stresnih događaja tijekom boravka u zatvoru imalo značajan učinak na smanjenje dobrobiti pojedinca te da su stresni događaji povezani s povećanim osjećajem usamljenosti i beznađa. Uzrok stresnih događaja često su verbalni i neverbalni sukobi sa zatvorenicima i drugim ljudima, razvod braka te gubitak skrbništva nad djecom tijekom izvršavanja kazne zatvora. Manjak ili smanjenje društvene podrške u takvim

⁴⁹ Mestre-Bach i sur. (2021.), str. 5-7

⁵⁰ Ayhan, Teze, Genç, Ayhan, (2024.), str. 6.

⁵¹ Jolliffe, Farrington (2007.), prema Tiwari (2020.), str. 443

⁵² Ayhan, Teze, Genç, Ayhan, (2024.), str. 6.

⁵³ Konaszewski, Niesiołowska, Kolemba (2022.), str. 12

trenucima može povećati rizik suicidalnosti.⁵⁴ Istraživanje provedeno u Švicarskoj utvrdilo je da su zatvorenici često usamljeni tijekom izdržavanja kazne zatvora. Usamljenost može biti posljedica nepovjerenja prema drugima ili rezultat svjesnog izbora zbog razlika u stavovima i vrijednostima. Također, sklopljena prijateljstva u zatvoru mogu naglo završiti zbog puštanja na slobodu jedne od osoba te navedeno dodatno obeshrabruje pojedince od pokušaja sklapanja prijateljstva.⁵⁵

Prema navodima djelatnika Centra, važno je ispitati i postojanje problema u ponašanju tijekom djetinjstva, koja između ostalog, uključuju podatke o izazivanju požara i podatke o mučenju i okrutnosti prema životinjama u djetinjstvu. Istraživanje provedeno na muškim ispitanicima koji imaju povijest počinjenja kaznenog djela protiv spolne slobode pokazalo je da počinjenje piromanskih aktivnosti korelira s manjkom samokontrole dok okrutnost prema životinjama korelira s osobinom neustrašivosti. Navedene osobine mogu biti pokazatelji problematičnog temperamenta koji može povećati vjerojatnost budućeg počinjenja kaznenog djela.⁵⁶ Nadalje, izglednije je da su mladi koji su bili okrutni prema životinjama proživjeli višestruke traume tijekom života kao što su obiteljsko nasilje, fizičko, emocionalno i seksualno zlostavljanje, uhićenje roditelja, razvod braka roditelja, zlouporabu opojnih sredstava od strane ukućana i slično. Stoga autori istraživanja navode da se okrutno ponašanje mladih prema životinjama može upotrijebiti i kao pokazatelj proživljenih traumatskih iskustava u djetinjstvu.⁵⁷ Naposljetku, okrutnost prema životinjama češće se pojavljivala kod adolescenata s lošijim odnosima s roditeljima i vršnjacima te slabijom privrženošću školi i obrazovanju. Također okrutnost prema životinjama povezana je i sa drugim devijantnim ponašanjima kao što su vršnjačko nasilje i opijanje.⁵⁸

4.6. *Obiteljski odnosi*

Tijekom razgovora sa zatvorenicima, djelatnici Centra ispituju i obiteljske odnose. Ovdje je bitno odrediti ima li zatvorenik kontakte i podršku obitelji, kakva su mu

⁵⁴ Moore, Siebert, Brown, Felton, Johnson (2021.), str. 6-9

⁵⁵ Pageau, Seaward, Habermeyer, Elger, Wangmo (2022.), str. 7

⁵⁶ Walters (2017.), str. 17

⁵⁷ Bright, Huq, Spencer, Applebaum, Hardt (2018.), str. 293-294

⁵⁸ Bègue (2022.), str. 14

iskustva iz djetinjstva, je li odvajan od roditelja te postoji li povijest nasilja u obitelji. Također, važno je ispitati i iskustva romantičnih odnosa zatvorenika odnosno prijašnje i sadašnje partnerske odnose, posebice ako se počinjeno kazneno djelo dovodi u vezu sa partnerskim odnosom.

Obiteljski kontakti predstavljaju ključan element u resocijalizaciji zatvorenika kako tijekom izvršavanja kazne zatvora tako i po otpustu zatvorenika. Posjete zatvorenicima od strane obitelji mogu smanjiti rizik od ponovnog počinjenja kaznenog djela⁵⁹, a obiteljski sukobi po otpustu iz zatvora mogu povećati vjerojatnost recidivizma.⁶⁰ Tijekom resocijalizacije zatvorenika, postojanje obiteljskih sukoba može nadjačati zaštitne čimbenike obiteljske podrške, odnosno konflikti unutar obitelji mogu umanjiti podršku koju bi inače obitelj mogla pružiti pojedincu tijekom integracije u društvo.⁶¹

Obiteljski čimbenici mogu pridonijeti intenzitetu kriminalnih aktivnosti pojedinca. Istraživanje je pokazalo postojanje sličnosti u intenzitetima kriminalnih karijera među braćom i sestrama, neovisno o vrsti kaznenog djela, spolu i razmaku u godinama. Uz navedeno, istraživanje je pokazalo da je počinjenje kaznenih djela od strane roditelja kriminogeni čimbenik koji ima veći utjecaj na kriminalne karijere pojedinca u odnosu na karakteristike susjedstva, stupanj obrazovanja i prihode roditelja. Međutim, autori istraživanja upozoravaju da iako braća i sestre mogu imati sličnu vjerojatnost i intenzitet kriminalnih aktivnosti, s tom sličnosti povezani su i drugi neidentificirani čimbenici, s obzirom da su u istraživanju obiteljski čimbenici objašnjavali trećinu te korelacije.⁶² Nadalje, istraživanje provedeno na tri generacije unutar istih obitelji pružilo je važne zaključke o međugeneracijskom prijenosu kriminalnog ponašanja. Utvrđen je značajan stupanj prijenosa kriminalnog ponašanja s oca na sina, što sugerira povezanost između očevog kriminalnog ponašanja i kasnijih osuđivanja sinova. Uz navedeno, sinovi su imali i veću vjerojatnost biti osuđivani u budućnosti ako im je i majka bila osuđivana. S druge strane, prijenos kriminalnog ponašanja s majke na kćer manje je izražen u odnosu na prijenos s oca na sina.⁶³

⁵⁹ Duwe, Clark (2013.), str. 289

⁶⁰ Mowen, Visher (2015.), str. 354

⁶¹ Mowen, Boman (2019.), str. 18

⁶² Eriksson, Hjalmarsson, Lindquist, Sandberg (2016.), str. 253-254

⁶³ Farrington, Coid, Murray (2009.), str. 122-123

Odrastanje uz samohranog roditelja povezano je sa kriminalnim aktivnostima u adolescenciji.⁶⁴ Adolescenti koji su živjeli s oba roditelja značajno su se manje upuštali u delinkventna ponašanja u adolescentnoj i odrasloj dobi. Nadalje, proživljavanje razvoda braka u adolescenciji može privremeno povećati vjerojatnost maloljetničke delinkvencije, no nije utvrđena značajna poveznica između razvoda roditelja s počinjenjem kaznenih djela u odrasloj dobi.⁶⁵

Loš roditeljski nadzor i kontrola, zanemarivanje i zlostavljanje djeteta te izloženost obiteljskom nasilju pokazali su se kao nezanemarivi kriminogeni čimbenici, dok su obiteljska funkcionalnost, emocionalna toplina i podrška roditelja važni zaštitni čimbenici.⁶⁶ Iako je roditeljska podrška vrlo važna za zdrav razvoj djeteta, pretjerana roditeljska zaštita i kontrola isto tako mogu imati negativne učinke te dovesti do emocionalnih poteškoća, manjka samopouzdanja, unutarnjih sukoba i sklonosti riziku kod djeteta.⁶⁷ Autoritaran roditeljski stil može potaknuti buntovnost i maloljetničku delinkvenciju.⁶⁸ Nadalje, mladi koji svoje roditelje percipiraju kao učinkovitije u odgajanju, manje su skloni delinkventnim stavovima i druženju s delinkventnim vršnjacima.⁶⁹

Traumatična iskustva u djetinjstvu mogu povećati rizik od počinjenja teških i nasilnih kaznenih djela kao i njihovo ponavljanje. Svako dodatno traumatično iskustvo u djetinjstvu povećava vjerojatnost agresivnog i patološkog ponašanja, a mladi koji počine teška i nasilna kaznena djela imaju veću vjerojatnost počinjenja kaznenih djela tijekom svog života⁷⁰ te je vjerojatnije da će biti uhićivani ranije u životu.⁷¹ Nadalje, zlostavljanje u djetinjstvu povezano je sa većom vjerojatnošću antisocijalnog ponašanja i povećava povezanost pojedinca s antisocijalnim vršnjacima u odrasloj dobi. Također, seksualno zlostavljanje, naročito kod djevojaka, ističe se kao značajan kriminogeni čimbenik za razvoj antisocijalnog ponašanja i počinjena kaznenih djela u odrasloj dobi.⁷² Različiti zaštitni čimbenici, poput niske razine depresivnosti,

⁶⁴ Kroese, Bernasco, Liefbroer, Rouwendal (2021.), str. 69-70

⁶⁵ Boccio, Beaver (2019.), str. 101

⁶⁶ Petrosino, Derzon, Lavenberg (2009.), str. 124-126

⁶⁷ Ayhan, Teze, Genç, Ayhan, (2024.), str. 6

⁶⁸ Sarwar (2016.), str. 243

⁶⁹ Janssen, Eichelsheim, Deković, Bruinsma (2016.), str. 184

⁷⁰ Fox, Perez, Cass, Baglivio, Epps (2015.), str. 170

⁷¹ Baglivio, Wolff, Piquero, Epps (2015.), str. 238

⁷² Lee, Herrenkohl, Jung, Skinner, Klika (2015.), str. 90-91

zadovoljstvo poslom, pohađanje fakulteta i stjecanje fakultetske diplome, mogu smanjiti vjerojatnost počinjenja kaznenih djela kod osoba koje su doživjele zlostavljanje u djetinjstvu. Ipak, važno je napomenuti da navedeni zaštitni čimbenici nisu jednako učinkoviti za sve vrste zlostavljanja, već njihov učinak uvelike ovisi o okolnostima u kojima se pojedinac nalazi.⁷³

Naposljetku, što se tiče partnerskih odnosa zatvorenika, istraživanja su pokazala da brak može pridonijeti smanjenju kriminalnih aktivnosti budući da se druženje s vršnjacima i motivacija za bavljenje kriminalnim aktivnostima zamjenjuju većom posvećenošću supružniku i obitelji.⁷⁴ Oženjeni pojedinci i pojedinci koji su živjeli s partnerom s kojim su kasnije stupili u brak imali su značajno manju stopu ponovnih uhićenja, no osobe koju su živjele s parterima s kojima nisu stupili u brak nisu imale taj zaštitni čimbenik. Smanjenje stope ponovnih uhićenja bilo je vjerojatnije i kod parova u kojima je bračni partner zaposlen i ima stalna primanja, neovisno o njihovom iznosu.⁷⁵

Temeljem posjeta Centra za dijagnostiku u Zagrebu i prisustvovanja razgovorima sa stručnim djelatnicima i zatvorenicima uočeni su različiti stavovi i doživljaji vezani uz obiteljsko okruženje. Naime, većina ispitanih zatvorenika svoje djetinjstvo i odrastanje kao i brak roditelja opisalo je urednim i skladnim, kao i trenutne partnerske odnosno bračne odnose. Slijedom navedenog, vidljivo je da do počinjenja kaznenog djela može doći i u okolnostima gdje obiteljski čimbenici nisu narušeni tj. bez kriminogenih čimbenika. Shodno tome, moguće je zaključiti da je izgledno da na nastanak kriminalne karijere utječe više različitih čimbenika.

Unatoč navedenom, među ispitanim zatvorenicima utvrđeni su i primjeri s prisutnim kriminogenim obiteljskim čimbenicima. Jedan od zatvorenika koji je počinio kazneno djelo iz članka 326. Kaznenog zakona⁷⁶, izjavio je kako je to kazneno djelo počinio samo kako bi mogao platiti troškove alimentacije. Zatvorenik je izjavio da je redovito

⁷³ Wright, Turanovic, O'Neal, Morse, Booth (2019.), str. 1277-1278.

⁷⁴ Warr (1998.), str. 209

⁷⁵ Widdowson, Hay, Siennick (2021.), str. 183-184

⁷⁶ Kazneni zakon NN 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21, 114/22, 114/23, 36/24., čl 326.

bivšoj djevojci plaćao alimentaciju za njihovo malodobno dijete, ali bez dokaza o transakcijama, zbog čega ga je bivša djevojka ucjenjivala tužbom, osim ako joj ne uplati određeni iznos alimentacije na bankovni račun. Prema navodima zatvorenika to je bio jedini razlog počinjenja navedenog kaznenog djela.

Drugi zatvorenik, koji je osuđen zbog kaznenog djela iz članka 139. i članka 117. Kaznenog zakona⁷⁷, kao kriminogene okolnosti naveo je narušene obiteljske odnose, ovisnost majke o alkoholu, kao i vlastitu ovisnost o alkoholu. Ovaj slučaj u skladu je s prethodno spomenutom većom vjerojatnosti zloupotrebe droge i alkohola kod osoba kojima i roditelji imaju povijest ovisnosti.

Iako nisu brojni, prethodni primjeri anegdotalno potvrđuju dio iznesenih zaključaka istraživanja o povezanosti prethodno navedenih čimbenika s razvojem kriminalne karijere pojedinca.

⁷⁷ Kazneni zakon NN 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21, 114/22, 114/23, 36/24., čl. 117. i čl. 139.

5. Zaključak

Cilj ovog rada bio je ispitati povezanost različitih obiteljskih čimbenika i kriminalnog ponašanja pojedinca u okviru teorije socijalne kontrole Travisa Hirschija. Pregled dosadašnjih istraživanja pokazao je da loš roditeljski nadzor, kontrola i zanemarivanje djeteta mogu biti značajni kriminogeni čimbenici koji povećavaju rizik od počinjenja kriminalnih aktivnosti. Također, pokazalo se da roditeljski stilovi odgoja imaju važnu ulogu u rastu i razvoju pojedinca. Autoritarni roditeljski stil kojeg karakterizira pretjerana roditeljska kontrola i manjak slobodnog odlučivanja pojedinca može potaknuti buntovnost i maloljetničku delinkvenciju. S druge strane, obiteljska funkcionalnost, emocionalna toplina i podrška roditelja važni su zaštitni čimbenici što se može staviti u kontekst sigurne privrženosti roditeljima kao važne pretpostavke navedene teorije. Nadalje, odrastanje uz samohranog roditelja može povećati rizik od upuštanja u delinkventna ponašanja kao i razvod roditelja. No, pokazalo se da razvod roditelja u adolescenciji samo trenutno povećava rizik delinkventnog ponašanja te nema dugotrajnije posljedice. Navedeno se može objasniti pretpostavkom dobre organizacije roditelja koji i dalje uspijeva uspostaviti kontrolu nad djetetom, sudjelovati u aktivnostima zajedno s djetetom i zadržati privrženost između roditelja i djeteta kao i prije razvoda braka.

Uz spomenute obiteljske čimbenike, istraživanja naglašavaju i važnost drugih povezanih čimbenika. Naime, utvrđeno je da je formalno obrazovanje i viši stupanj obrazovanja negativno povezan s određenim vrstama kaznenih djela kao i da ustrajnost u tražnju zaposlenja pri izlasku iz zatvora može biti ključan čimbenik u promjeni životnih navika pojedinca što je u skladu s pretpostavkom da predanost obrazovanju, uključenost u obrazovne institucije kao i uspjeh na poslovnom planu može ojačati socijalnu vezu pojedinca koja će predstavljati zaštitni čimbenik u smanjenju delinkventnog odnosno kriminalnog ponašanja. Aktivno sudjelovanje na tržištu rada i u obrazovanju može pomoći pojedincu u upoznavanju novih ljudi i sklapanju poznanstava i prijateljstava s osobama koje nemaju prošlost kriminalnog ponašanja što je važan aspekt u resocijalizaciji pojedinca.

Prethodno opisanu teoriju i rezultate navedenih istraživanja potkrepljuje i iskustvo stečeno temeljem posjeta Centru, budući da djelatnici Centra u okviru

sociodemografske procjene pojedinca ispituju obiteljske odnose, obrazovanje i zaposlenje, društvene veze izvan obitelji, slobodno vrijeme i hobije zatvorenika kako bi utvrdili rizične i zaštitne čimbenike s obzirom na kazneno djelo koje je zatvorenik počinio. Iz primjera razgovora djelatnika Centra sa zatvorenicima, navedenim u ovom radu, vidljiva je varijabilnost utjecaja obiteljskih čimbenika, pri čemu su se neki zatvorenici s pozitivnim obiteljskim čimbenicima ipak upustili u kriminalne aktivnosti. Stoga je važno napomenuti kako nije moguće izdvojiti jedan čimbenik koji bi bio važniji od drugih te da je prilikom procjene rizika i tretmanskih potreba zatvorenika potrebno razmatrati sve okolnosti u kojima se pojedinac nalazi.

Naposljetku, ovaj rad mogao bi se proširiti provođenjem kvantitativnog istraživanja s podacima Centra, čime bi se mogao steći bolji uvid u povezanost opisanih čimbenika s počinjenjem kaznenih djela budući da su informacije iz ovog rada, uz pregled dosadašnje znanstvene literature, stečene prisustvovanjem manjem broju razgovora između djelatnika Centra i zatvorenika. Također, teoriju socijalne kontrole bilo bi zanimljivo istražiti u kontekstu hrvatskog društva budući da je Hrvatska tradicionalnija država u kojoj su socijalne veze s obitelji, prijateljima i obrazovnim institucijama i dalje izraženije nego u nekim individualiziranim društvima poput Sjedinjenih Američkih Država. Tako bi se mogla usporediti povezanost socijalnih veza na pojavnost delinkventnog ponašanja u različitim kulturama.

Literatura

1. Ayhan, F., Teze, S., Genç, M., & Ayhan, V. (2024). An examination of individuals with and without involvement in crime in terms of family climate and childhood traumas. *International Journal of Law, Crime and Justice*, 76, 1-8. <https://doi.org/10.1016/j.ijlcj.2023.100633>
2. Baglivio, M. T., Wolff, K. T., Piquero, A. R., & Epps, N. (2015). The Relationship between Adverse Childhood Experiences (ACE) and Juvenile Offending Trajectories in a Juvenile Offender Sample. *Journal of Criminal Justice*, 43(3), 229–241. <https://doi.org/10.1016/j.jcrimjus.2015.04.012>
3. Basto-Pereira, M., & Farrington, D. P. (2022). Developmental predictors of offending and persistence in crime: A systematic review of meta-analyses. *Aggression and Violent Behavior*, 65, 1-11. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2022.101761>
4. Bègue, L. (2022). Explaining Animal Abuse Among Adolescents: The Role of Speciesism. *Journal of Interpersonal Violence*, 37(7–8), 1-21. <https://doi.org/10.1177/0886260520959643>
5. Bijarska, E. G. (2020). The impact of alcoholism on the degree of crime. *Eastern Academic Journal*, 3, 20–29. Preuzeto s <https://www.e-acadjournal.org/article-20-3-3.html>
6. Boccio, C. M., & Beaver, K. M. (2019). The Influence of Family Structure on Delinquent Behavior. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 17(1), 88–106. <https://doi.org/10.1177/1541204017727836>
7. Boman IV, J. H., & Mowen, T. J. (2017). Building the Ties that Bind, Breaking the Ties that Don't. *Criminology & Public Policy*, 16(3), 753–774. <https://doi.org/10.1111/1745-9133.12307>
8. Bright, M. A., Huq, M. S., Spencer, T., Applebaum, J. W., & Hardt, N. (2018). Animal cruelty as an indicator of family trauma: Using adverse childhood experiences to look beyond child abuse and domestic violence. *Child Abuse & Neglect*, 76, 287–296. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2017.11.011>
9. Cassel, E., & Bernstein, D. A. (2007). *Criminal Behavior (2nd edition)*. Mahwah N.J: Psychology Press.
10. Costello, B. J., & Laub, J. H. (2020). Social Control Theory: The Legacy of Travis Hirschi's Causes of Delinquency. *Annual Review of Criminology*, 3(Volume 3, 2020), 21–41. <https://doi.org/10.1146/annurev-criminol-011419-041527>
11. Cronley, C., Jeong, S., Davis, J. B., & Madden, E. (2015). Effects of Homelessness and Child Maltreatment on the Likelihood of Engaging in Property and Violent Crime During Adulthood. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 25(3), 192–203. <https://doi.org/10.1080/10911359.2014.966219>

12. Derenčinović, D., & Getoš, A.-M. (2008). *Uvod u kriminologiju s osnovama kaznenog prava*. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
13. Duwe, G., & Clark, V. (2013). Blessed Be the Social Tie That Binds: The Effects of Prison Visitation on Offender Recidivism. *Criminal Justice Policy Review*, 24(3), 271–296. <https://doi.org/10.1177/0887403411429724>
14. Eriksson, K. H., Hjalmarsson, R., Lindquist, M. J., & Sandberg, A. (2016). The importance of family background and neighborhood effects as determinants of crime. *Journal of Population Economics*, 29(1), 219–262. <https://doi.org/10.1007/s00148-015-0566-8>
15. Farrell, G., Phillips, C., & Pease, K. (1995). Like Taking Candy: Why does Repeat Victimization Occur? *The British Journal of Criminology*, 35(3), 384–399. <https://doi.org/10.1093/oxfordjournals.bjc.a048523>
16. Farrington, D. P., Coid, J. W., & Murray, J. (2009). Family factors in the intergenerational transmission of offending. *Criminal behaviour and mental health : CBMH*, 19(2), 109–124. <https://doi.org/10.1002/cbm.717>
17. Fischer, S. N., Shinn, M., Shrout, P., & Tsemberis, S. (2008). Homelessness, Mental Illness, and Criminal Activity: Examining Patterns Over Time. *American Journal of Community Psychology*, 42(3–4), 251–265. <https://doi.org/10.1007/s10464-008-9210-z>
18. Fox, B. H., Perez, N., Cass, E., Baglivio, M. T., & Epps, N. (2015). Trauma changes everything: Examining the relationship between adverse childhood experiences and serious, violent and chronic juvenile offenders. *Child Abuse & Neglect*, 46, 163–173. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2015.01.011>
19. Friehe, T., & Schildberg-Hörisch, H. (2017). Self-control and crime revisited: Disentangling the effect of self-control on risk taking and antisocial behavior. *International Review of Law and Economics*, 49, 23–32. <https://doi.org/10.1016/j.irle.2016.11.001>
20. Getoš Kalac, A., Bezić, R. i Šprem, P. (2021). „Ružno pače“ hrvatskoga kaznenog pravosuđa – zatvorski sustav u svjetlu domaći i europskih trendova. *Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske*, XII (1.), 83-112. <https://doi.org/10.32984/gapzh.12.1.5>
21. Getoš Kalac, A. i Feuerbach, L. (2023). On (Measuring) Recidivism, Penal Populism and the Future of Recidivism Research: Neuropenology. *Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske*, XIV (1), 1-28. <https://doi.org/10.32984/gapzh.14.1.1>
22. Goodlin, W. E., & Dunn, C. S. (2010). Three Patterns of Domestic Violence in Households: Single Victimization, Repeat Victimization, and Co-occurring Victimization. *Journal of Family Violence*, 25(2), 107–122. <https://doi.org/10.1007/s10896-009-9274-z>
23. Hirschi, T. (1969). *Causes of Delinquency*. University of California Press.

24. Hurezan, L., Turi, A., Ion, A., & Visu-Petra, L. (2024). Dark and bright personality dimensions as predictors of criminal behavior and recidivism. *Scientific Reports*, *14*(1), 18565. <https://doi.org/10.1038/s41598-024-69288-5>
25. Jankowska, D. M., & Karwowski, M. (2019). Family factors and development of creative thinking. *Personality and Individual Differences*, *142*, 202–206. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2018.07.030>
26. Janssen, H. J., Eichelsheim, V. I., Deković, M., & Bruinsma, G. J. N. (2016). How is parenting related to adolescent delinquency? A between- and within-person analysis of the mediating role of self-control, delinquent attitudes, peer delinquency, and time spent in criminogenic settings. *European Journal of Criminology*, *13*(2), 169–194. <https://doi.org/10.1177/1477370815608881>
27. Kazneni zakon, *Narodne novine*, br. 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21, 114/22, 114/23, 36/24.
28. Kolbeck, S. G., Bellair, P. E., & Lopez, S. (2022). Race, work history, and the employment recidivism relationship. *Criminology*, *60*(4), 637–666. <https://doi.org/10.1111/1745-9125.12317>
29. Konaszewski, K., Niesiołbiedzka, M., & Kolemba, M. (2022). Social and personal resources and adaptive and non-adaptive strategies for coping with stress in a group of socially maladjusted youths. *European Journal of Criminology*, *19*(2), 183–201. <https://doi.org/10.1177/1477370819895977>
30. Kroese, J., Bernasco, W., Liefbroer, A. C., & Rouwendal, J. (2021). Growing up in single-parent families and the criminal involvement of adolescents: A systematic review. *Psychology, Crime & Law*, *27*(1), 61–75. <https://doi.org/10.1080/1068316X.2020.1774589>
31. Lee, J. O., Herrenkohl, T. I., Jung, H., Skinner, M. L., & Klika, J. B. (2015). Longitudinal examination of peer and partner influences on gender-specific pathways from child abuse to adult crime. *Child Abuse & Neglect*, *47*, 83–93. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2015.07.012>
32. Levitt, M. (2012). Genetics and Crime. U R. Chadwick (Ur.), *Encyclopedia of Applied Ethics (Second Edition)* (str. 462–469). Academic Press. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-373932-2.00037-5>
33. Lochner, L. (2004). Education, Work, and Crime: A Human Capital Approach. *International Economic Review*, *45*(3), 811–843. <https://doi.org/10.1111/j.0020-6598.2004.00288.x>
34. Lösel, F., & Farrington, D. P. (2012). Direct Protective and Buffering Protective Factors in the Development of Youth Violence. *American Journal of Preventive Medicine*, *43*(2, Supplement 1), S8–S23. <https://doi.org/10.1016/j.amepre.2012.04.029>
35. Markus Klarić, M. i Klarić, D. (2020). Drug Addiction as Criminogenic Factor. *Policija i sigurnost*, *29* (1-2/2020.), 151-151. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/237974>

36. Mestre-Bach, G., Granero, R., Vintró-Alcaraz, C., Juvé-Segura, G., Marimon-Escudero, M., Rivas-Pérez, S., Valenciano-Mendoza, E., Mora-Maltas, B., del Pino-Gutierrez, A., Gómez-Peña, M., Moragas, L., Fernández-Aranda, F., Codina, E., Mena-Moreno, T., Valero-Solís, S., Guillén-Guzmán, E., Menchón, J. M., & Jiménez-Murcia, S. (2021). Youth and gambling disorder: What about criminal behavior? *Addictive Behaviors*, *113*, 106684. <https://doi.org/10.1016/j.addbeh.2020.106684>
37. Miller, J., Caplan, J. M., & Ostermann, M. (2016). Assessing the Effects of Local Crime Hotspots on Parole Recidivism. *The Prison Journal*, *96*(3), 437-461. <https://doi.org/10.1177/0032885516635776>
38. Miller, M. H., Esbensen, F., & Freng, A. (1999). Parental attachment, parental supervision and adolescent deviance in intact and non-intact families. *Journal of Crime and Justice*, *22*, 1–29. <https://doi.org/10.1080/0735648X.1999.9721093>
39. Milošević, S., & Milošević, V. (2020). Kockanje kao kriminogeni faktor. *Zbornik instituta za kriminološka i sociološka istraživanja*, *XXXIX*(2-3), 127-142. <https://doi.org/10.47152/ziksi2020238>
40. Moore, K. E., Siebert, S., Brown, G., Felton, J., & Johnson, J. E. (2021). Stressful life events among incarcerated women and men: Association with depression, loneliness, hopelessness, and suicidality. *Health & Justice*, *9*(1), 1-15. <https://doi.org/10.1186/s40352-021-00140-y>
41. Morgan, R. D., Scanlon, F., & Horn, S. A. V. (2020). Criminogenic risk and mental health: A complicated relationship. *CNS Spectrums*, *25*(2), 237–244. <https://doi.org/10.1017/S109285291900141X>
42. Mowen, T. J., & Visher, C. A. (2015). Drug Use and Crime after Incarceration: The Role of Family Support and Family Conflict. *Justice Quarterly*, *32*(2), 337–359. <https://doi.org/10.1080/07418825.2013.771207>
43. Mowen, T. J., & Boman, J. H. (2019). Do We Have It All Wrong? The Protective Roles of Peers and Criminogenic Risks From Family During Prison Reentry. *Crime & Delinquency*, *65*(5), 681–704. <https://doi.org/10.1177/0011128718800286>
44. Nally, J. M., Lockwood, S., Ho, T., & Knutson, K. (2014). Post-Release Recidivism and Employment among Different Types of Released Offenders: A 5-Year follow-up Study in the United States. *International Journal of Criminal Justice Sciences*, *9*(1), 16-34. <https://ijcjs.com/menu-script/index.php/ijcjs/article/view/141>
45. Neminski, M. (2014) The Professionalization of Crime: How Prisons Create More Criminals. *The Core Journal*, *23*, 81-92.
46. Pageau, F., Seaward, H., Habermeyer, E., Elger, B., & Wangmo, T. (2022). Loneliness and social isolation among the older person in a Swiss secure institution: A qualitative study. *BMC Geriatrics*, *22*(1), 1-11. <https://doi.org/10.1186/s12877-022-02764-7>

47. Petrosino, A., Derzon, J., & Lavenberg, J. (2009). The role of the family in Crime and Delinquency: Evidence from Prior Quantitative reviews. *Southwest Journal of Criminal Justice*, 6, 108–132.
48. Popovici, I., Homer, J. F., Fang, H., & French, M. T. (2012). Alcohol Use and Crime: Findings from a Longitudinal Sample of U.S. Adolescents and Young Adults. *Alcoholism: Clinical and Experimental Research*, 36(3), 532–543. <https://doi.org/10.1111/j.1530-0277.2011.01641.x>
49. Pravilnik o tretmanu zatvorenika, *Narodne novine*, br. 123/2021.
50. Radović-Stojanović, J., & Tomic, M. (2019). Socio-economic characteristics of adult perpetrators of criminal offences in the Republic of Serbia. *Nauka, bezbednost, policija*, 24, 49–62. <https://doi.org/10.5937/nabepo24-19423>
51. Rand, M. R., Sabol, W. J., Sinclair, M., & Snyder, H. N. (2010). *Alcohol and crime: Data from 2002-2008*. Bureau of Justice Statistics, Office of Justice Programs, U.S. Department of Justice. Preuzeto s <https://www.ojp.gov/library/publications/alcohol-and-crime-data-2002-2008>
52. Sarwar, S. (2016). Influence of Parenting Style on Children's Behaviour. *Journal of Education and Educational Development*, 3, 222–249. <https://doi.org/10.22555/joeeed.v3i2.1036>
53. Tiwari, A. (2020). A study of criminal behaviour (causality & prevention of crime). *International Journal of Advanced Research*, 8, 439–447. <https://doi.org/10.21474/IJAR01/10795>
54. Uredba o unutarnjem ustrojstvu Ministarstva pravosuđa, uprave i digitalne transformacije, *Narodne novine*, br. 72/2024.
55. US Department of Health & Human Services. (2014, kolovoz 3). *Making meaningful connections*. Preuzeto s <https://web.archive.org/web/20140803235639/https://www.childwelfare.gov/pubs/guide2014/guide.pdf#page=9> (25.08.2024.)
56. Wadsworth, T. (2000). Labor Markets, Delinquency, and Social Control Theory: An Empirical Assessment of the Mediating Process*. *Social Forces*, 78(3), 1041–1066. <https://doi.org/10.1093/sf/78.3.1041>
57. Walters, G. D. (2017). Animal cruelty and firesetting as behavioral markers of fearlessness and disinhibition: Putting two-thirds of Macdonald's triad to work. *The Journal of Forensic Psychiatry & Psychology*, 28(1), 10–23. <https://doi.org/10.1080/14789949.2016.1244856>
58. Warr, M. (1998). Life-Course Transitions and Desistance from Crime. *Criminology*, 36(2), 183–216. <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.1998.tb01246.x>
59. Widdowson, A. O., Hay, C., & Siennick, S. E. (2021). Romantic partners and young adult offending: Considering the role of partner's socioeconomic characteristics. *Criminology*, 59(1), 158–190. <https://doi.org/10.1111/1745-9125.12265>

60. Wright, K. A., Turanovic, J. J., O'Neal, E. N., Morse, S. J., & Booth, E. T. (2019). The Cycle of Violence Revisited: Childhood Victimization, Resilience, and Future Violence. *Journal of Interpersonal Violence*, 34(6), 1261–1286. <https://doi.org/10.1177/0886260516651090>
61. Zakon o izvršavanju kazne zatvora, *Narodne novine*, br. 14/21, 155/23